అబ్దుర్ రజాక్ ఖాన్ లారీ

[గోలకొండ రాజ్య చరిత్రమునకు చెందిన ఒక గొప్ప రాజభక్తుని కథ]

విజాపురదుర్గము కైవసమైనది. తోడనే ఔరంగజేబు చక్రవర్తి నేత్రములు మూసీనది ఉత్తరతీరమున ఉన్న గోలకొండదుర్గముపై బడెను. గల్బర్గాలోనున్న ఒకానొక సాధుపుసమాధి సందర్శించుటకు పోవుచున్నానని బొంకి మొగలుచక్రవర్తి స్వసైన్యములతో గోలకొండదుర్గమును సమీపించెను. 1687-వ సంవత్సరము సెప్టెంబరుమాసము. గోలకొండ ప్రభువు అబూహాసన్ కుతుబ్ షాహ చక్రవర్తి సన్నాహము పసిపట్టుటతోడనే తన సరదారులగు అబ్దుర్ రజాక్ ఖాన్ లారీ మొదలగువారి నాయకత్వమున కొంతసైన్యమును మొగలు సైనికులరాకలు నెదిరింపబంపెను.

రజాక్ ఉపాయశాలి. మొగలుసైనికులను కోట ముందుకురానిచ్చి తాను వారిని వెనుదగిలెను. ఎదుట గోలకొండకోటలోని సైనికులు - వెనుక రజాక్ భటులు. మొగలుసేన ఇరుకునబడెను. కాని ముట్టడి సాగుచునేయుండెను. దినములు గడచినవి. వారములు వెళ్ళుచున్నవి. ముట్టడి ప్రారంభమై కొన్నిమాసములైనది. ఒకనాడు ఉన్నట్టుండి రజాక్ నాయకత్వమున అతనిభటులు మొగలుభటులపై బడిరి. సందడికయ్యము ఇరుపక్షముల విశేషజననష్టము కలిగెను. రజాక్ దాడి నరికట్టుసరికి మొగలుభటుల తాతలు దిగివచ్చిరి.

అప్పటికి గోలకొండముట్టడి ప్రారంభమై అయిదు మాసములైనది. రజాక్ దాడికి వానదాడితోడై మొగలులను గారించెను. మొగలుల గుడారములు గాలికి ఎగిరిపోయినవి. కాగా కుంభవృష్టిగ వర్షించుచున్న మేఘములే వారికి గుడారములయ్యెను. రోకళ్ళలావున పడుచున్న వర్షధారలే గుడారపుత్రాళ్ళు ఆయెను. మొగలు లిట్టి శోచనీయపరిస్థితులలో నుండగా రజాక్ సైనికులు తిరిగి వారిపైబడిరి. ఔరంగజేబు సేనానులధైర్యకంచుకము పగిలిపోయెను; ఉచితకార్యమును మఱచి వారు దాగుకొనజొచ్చిరి. మొగలు సేనానులలో నొకడు - శాఫ్ షికాన్ ఖాన్ - పరాక్రమమునకు పేరుమోసినవాడు - రొమ్మువిఱచి లారీని ఎదురించినాడు. కాని వీరాగ్రేసరుడగు లారీధాటికి తాళలేకపోయినాడు. గాయముతగిలినట్లు నటించుచు నాతడు పితపితలాడు బురదలో పండుకొన్నాడు. అతనిని, మఱికొందఱు మొగలుసేనానులను చెఱపట్టి లారీ కొనిపోయి తన ఏలికయగు అబూహాసన్ ఎదుట నుంచినాడు.

చేజిక్కిన శత్రువులను హాసన్ దయార్ద్రహృదయముతో గౌరవించెను. వారిని గొనిపోయి తనకోటలో నిలవయుంచబడిన పెక్కుదినములకుసరిపోవు ఆహారపదార్థములను, మందుగుండుసామానును చూపెను. శత్రువులకు కోట ఒకపట్టున స్వాధీనముకాదు; అయినను ఈ ఎడతెగని యుద్ధము ఉభయులకును లాభకరముగాదు, కావున సంధిచేసికొనుట మంచిది, మీ ఏలికతో ఇట్లుచెప్పుడు అని వారికిబోధించి హాసన్ వారిని భద్రముగ కోటవెలుపలకు పంపివైచెను. వచ్చినవారు చెప్పినవాక్యములు ఔరంగజేబు వినెను. కాని అతనిహృదయము మారలేదు. 'అబూహాసన్ మడిచేతులతో నాఎదుట నిలబడిచెప్పు వాక్యములనుగాక అన్య

వాక్యములను నేను వినను' అని ఔరంగజేబుపాదుషా పలికెను. తిరిగి ముట్టడి ఎప్పటిబిగితో ప్రారంభమయ్యెను.

కష్టములో కష్టము దేశమునకఱవు పొడచూపెను. గోలకొండసైనికులు నిరోధించకున్ననే మొగలులకు ఆహారపదార్థములరాక అత్యంతకష్టమయ్యెను. పైగా గోలకొండభటుల నిరోధము. మొగలులు చెప్పనలవి కానిబాధకు లోనగుచుండిరి. ఏమియు పాలిపోక ఔరంగజేబు విజాపురదుర్గమున తాను ప్రతినిధిగా నిలిపిన రూహుల్లాఖానును పిలిపించెను. ఎవరువచ్చి ఏమి చేయుదురు? కోటలో కొఱవడని సంబారములుండుటచే గోలకొండ సైనికులకు నిరభ్యంతరముగా దినములు గడచిపోవుచుండెను.

కోట సాధించినగాని ఆచోట నిలుచుటకష్టము కాగా ఔరంగజేబు ముట్టడి మఱింతదీక్షతో సాగించెను. మొగలుసైనికులు పాతఱగోతులు తీసి అందు మందుగుండుసామాను దట్టించి వానినిప్రేల్చి కోటగోడలను పడగొట్టుటకు యత్నించిరి. గోలకొండ సంరక్షణమున సహస్రాక్షుడై వర్తించుచున్న రజాక్ ఈ యత్నమును ప్రారంభముననే కనుగొనెను. మొగలులు మూడుగోతులు తీసి వానియందు మందుదట్టించి వానిని ప్రేల్చుటకు సిద్ధముచేసిరి. ఆ గోతులలో ఒకదాని ప్రక్కను లారీ తన సేవకులచే మఱియొక గొయ్యి రహస్యముగతీయించి మొగలుల పాతరనుండి మందుగుండు సామాను చాకచక్యముతో తోడించెను. మిగిలిన రెండుగోతులను కోట సమీపభాగమును తడిపించి మొగలు గుడారములతట్టునఉన్న భాగములను తడిపించకవదలివైచెను. ఈ రహస్యమును మొగలులు కనుగొనలేరు. తాము ఈ పాతఱగోతులదగ్గర మూగి చప్పట్లుకొట్టుచు కోటగోడలకు ఎగబ్రాక ప్రయత్నపడుచున్నట్లునటించి లారీని, ఆతని జనులను అచటకు ఆకర్షించి వారు వచ్చినతోడనే మందుగనులకు నిప్పుముట్టించి లారీని ససైన్యముగ మట్టుపెట్ట వారు సంకల్పించిరి. అంతయును వారు అనుకొనినటులే జరిగెను. వారు చప్పట్లుకొట్టిరి, లారి అచటకు ససైన్యముగ వచ్చెను. లారీ, సగముతడిపించినగనులకు వారు నిప్పుపెట్టిరి. కోటవైపున మందు తడిసియుండుటచే ఆ గనులు మొగలు గుడారముదిక్కున ప్రేలెను. ఎవరు తవ్వుకొన్న గోతులలో వారే పడుదురనుసామెత సార్థకమయ్యెను. ఆగనులు ప్రేలి మొగలుసైనికులు మూడువేలమందికిపైగా చనిపోయిరి. చనిపోయిన వారిలో పలువురు గొప్ప ఉద్యోగస్థులుండిరి. మొగలు సేనా నివేశము చిందఱవందఱయయ్యెను. అదే మంచి సమయమని లారీ భటులతో శత్రువులపైబడి గారింపదొడంగెను. మొగలులు విషమపరిస్థితిలో పడిరి. ఈ సమయముననే పెద్ద వర్షము కురియనారంభించెను. ఔరంగజేబు స్వయముగ సేనను నడపెను. కాని వెనుకకు మరలక తప్పినదికాదు. లారీ నాయకత్వమున గోలకొండ సైనికులు మఱింత విజృంభించిరి. మొగలుల తుపాకులెన్నియో వీరు స్వాధీనపఱచుకొనిరి. మోసుకొనిపోవజాలినన్ని మోసుకొనిపోయి మోవదరముకాని వానికి మేకులుకొట్టి నిరుపయోగమొనర్చిరి. కందకము పూడ్చుటకు మొగలులుకూర్చిన ఇసుకబస్తాలను సంగ్రహించి వానితో పాడైనచోట కోటగోడలను దిటవుపఱచిరి. కందకమును పూడ్చుటకు మొగలులు అందులో పడవైచిన కొయ్యపలకలనుకూడ బయటికిలాగి వానితో కోటగోడల నెఱదలనుకప్పిరి. ఒకరాయితో రెండుపిట్టలనుకొట్టినట్లు వారు ఈవిధమున కందకమును తిరిగి లోతుచేసిరి; కోటగోడకు తిరిగి బలముకూర్చిరి.

చేసిరిగాక, కూర్చిరిగాక ఔరంగజేబు పుయిలోడలేదు. ప్రేల్చక మిగిలినది ఇంకను ఒకగనియున్నది కదా! మఱునాడుదయమున దానికి నిప్పంటించుటకు ఔత్సుక్యముతో ఔరంగజేబు అజ్ఞ ఇడెను. అజ్ఞయిడుటయేకాదు దగ్గఱయుండి కాల్పించుటకు కడంగెను. లారీ ఆవఱకే దానిని పందికొక్కు గాదెను దొలచినట్లు తొలచియున్నాడని ఆతడేమి ఎఱుగును? నిప్పంటించవలసియున్నతావు ఏమియు చెక్కుచెదరక అట్లేయున్నది. లారీచేసిన మోసము చక్కగపాఱినది. కావున ఎట్టి అనుమానమునులేక మొగలులు అవురంగజేబు సమక్షమున దానికి నిప్పుముట్టించిరి. ఎంతకును

గని(పేలదు. ఏక్షణమున (పేలునో అని ఎవ్వరును దానిని డాయనొల్లరు. కొంతసేపటికి చారుడొకడు వచ్చి గోలకొండవీరుడు చేసినపని చక్రవర్తికి చెప్పెను. అప్పటి మొగలుచక్రవర్తి వెలరువారిన వగరు పారము లేకుండెను. మఱునాటివఱకు ముట్టడి అపుచేయవలసినదిగా ఆజ్ఞాపించుచు చక్రవర్తి నిరుత్సాహుడై తన గుడారమునకు పోయెను.

యుద్ధముచేసి సూల్తాను అబూహాస్సనును జయించుట కష్టమని చక్రవర్తికితోచెను. అగుట మాయోపాయము ప్రయోగించుటకు దొరకొనెను. గోలకొండ దుర్గరక్షణమున సహస్రాక్షుడై శౌర్యము ప్రకాశమానము చేయుచున్న అబ్దుర్ రజాక్ ఖాన్ లారీని లంచమిచ్చి లోబఱచుకొనినచో గోలకొండను గోటితో మీటవచ్చునని పాదుషా తలంచెను. ఈవఱకే ఎందఱో గోలకొండ సరదారులు తన డబ్బునకాశించి తనపక్షమున జేరినారు. లారీమాత్రము ఎందుకుచేరడు? డబ్బుచేదా? ఉన్నతపదవులపై చిత్తముపోదా? 'గోలకొండ కొలువువిడిచి నీవు మాసేనలోచేరినచో లెక్కలేని ధనమిత్తును; మొగలుసైన్యమున నాఱువేల గుఱ్ఱపుదళముపై నధికారిగా జేతును' అని మొగలుచక్రవర్తి లారీకి ఉత్తరము(వాసెను.

చక్రవర్తి(వాసిన ఉత్తరము చల్లగనందుకొని లారీ చంకలుతాటింపలేదు. తుదకు దానిని ఆతడు రహస్యముగనైన ఉంచుకొనలేదు. ఆఉత్తరము నాతడు కూరాకులో పురుగునుచూచు అసహ్యముతో చూచెను. తన సైనికులఎదుట ఆ జాబునుపెట్టి చదివి అందలి విషయములు వారికి వివరించి దానిని తుంబతుంబాలక్రింద చించి గాలికివిడచెను. మొగలుచక్రవర్తి ఇదివిని బహిరంగముగా లారీని తూలనాడెను. కాని అంతర్యమిచ్చిన మిత్రులతో చక్రవర్తి లారీ అసమానమగు రాజభక్తిని, నిరుపమానమగు ధైర్యమును బహుధాప్రశంసించెను.

అందఱును అబ్దుర్ రజాక్ వంటి అచంచల రాజభక్తులు కాజాలరు. గోలకొండ సైనికులలో మఱియొకడగు సర్దారుఖానునకుగూడ అబ్దుర్ రజాక్ నకు వర్తమానముచేసినట్లే చాల ధనమిత్తునని ఔరంగజేబు వర్తమానముచేసెను. చక్రవర్తివలన లంచముతిని సర్దారుఖానుడు తనస్వామికి ద్రోహముతలపెట్టెను. ఒకనాటి రాత్రి తాను కావలియున్న కోటద్వారమును తెఱచి సర్దారుఖానుడు మొగలుసేనలు గోలకొండ దుర్గములో ప్రవేశించుటకు వీలుకలిగించెను. ఎనిమిదిమాసములమీద పదిరోజులు ముట్టడి సాగినతరువాత ఇట్లు మాయోపాయమువలన మొగలుసేనలు కోటగుమ్మములోపల కాలుపెట్టగలిగిరి.

మొగలుసైనికుల జయధ్వానములను వినిపించుటతో అబ్దుర్ రజాక్ నకు కాలుసేతులాడని కంగారుపుట్టెను. ఆ తొందరలో నాతనికిఁ దనగుఱ్ఱముమీద జీనువేసికొనుటకైన తీరుబడిలేకపోయినది; నడుమున వదులైయున్న పటకాబిగించుకొనుటకైన నవకాశము లేకపోయినది. బిగించని పటకాతో నాతడు జీనులేని గుఱ్ఱము నెక్కెను. గుఱ్ఱము దౌడుతీసెను. ద్వారము నుండి మొగలుసైనికులు కండచీమలవలె వచ్చుచుండిరి. కుడిచేతిలోనున్న కత్తి, 'యెడమచేతిలోనున్న డాలు గట్టిగఁ బట్టుకొని అబ్దుర్ రజాకు వారిమీదకు గుఱ్ఱమును దుమికించెను. 'అబూహాసనుపక్షమునఁ బోరుట కింకను ఒకడు మిగిలియున్నాడు. అనుచు నాతఁడు యుద్ధము చేయసాగెను. ఆతనివెంట అనుచరులు అప్పటికి పండ్రెండుగురకు మించిలేరు.

శత్రువులు వేనకువేలుండిరి. వారినడుమను వ్రేళ్ళమీద లెక్కింపగల అనుచరులతో తానొక్కడు. అయినను ఆ రాజభక్తుడు రవ్వంతైన భయపడలేదు. ఘోరముగా యుద్ధముచేయుచుండెను. ఆ రాజభక్తుని కరవాల మాసమయమున మొగలుసైనికుల నెందఱిఁ జెండినదో లెక్కలేదు. శత్రువులు కందిరీగలవలె జుట్టును ముసిరి వాడికత్తులతో అబ్దుర్ రజాకునునొప్పింపసాగిరి. ఆతని శరీరము నఖశిఖపర్యంతమును కత్తివేటులతో, బాణపుపోటులతో నిండిపోయెను. ఆతనికి ముఖముమీదనే పండ్రెండుగాయములు పడెను; ఒక కంటికి బలమైనదెబ్బతగిలెను. నుదుటిపై చర్మమురేగి వదులై క్రిందికి వ్రేలాడుచుండెను. అట్లు వ్రేలాడుచున్న చర్మము కంటికడ్డముగా నుండుటచేత నతనికిఁ జూపు

తిన్నగా అనకుండెను. ఆ రాజభక్తుని మోయుచున్న గుఱ్ఱమునకుఁగూడ జాలగాయములు తగిలెను. గాయములవెంట రక్తమెడతెగక కారుచుండుటచేత నా గుఱ్ఱము మిక్కిలి నీరసస్థితిలోనుండెను.

చూపు ఆనకుండుటచే అబ్దుర్‌రజాకు దారికూడ కనుఁగొనలేకపోయెను. అప్పుడాతడు గుఱ్ఱముమీద జాగ్రత్తగనుండి కళ్ళెమును వదులుచేసెను. ఆ గుఱ్ఱము మూకనుతప్పించుకొని యొకానొక తోటలోనికిబోయి యొక కొబ్బరిచెట్టుక్రింద నిలిచెను. ఆ కొబ్బరిచెట్టు సాయమున రజాకు గుఱ్ఱమునుండి క్రిందకుజారెను, అప్పుడాతనికి స్మృతి తప్పిపోయెను.

అంత మొగలుచక్రవర్తి గోలకొండదుర్గమును స్వాధీనము చేసికొనెను. అబూహాసనుని చెఱసాలలోఁ బెట్టెను.

రక్తములో దడసియున్న అబ్దులురజాకు ఆ కొబ్బరిచెట్టుక్రింద దేహము తెలియనిస్థితిలో నొకదినమంతయుఁ జడియుండెను. హుస్సేన్‌బేగ్ అను సరదారునిమనుష్యులు ఆతనిని అనవాలుపట్టి బేగ్ యింటికి తీసికొనిపోయిరి. శత్రుపక్షములోని వాడైనను లారీ కొనఊపిరితోనున్న కారణమున దయదలచి వారు ఆతనికి ఉపచారములుచేసి రూహుల్లాఖాను ఇంటికి తీసికొని వెళ్ళిరి. యుద్ధమున లారీచే ఓడింపబడిన శాఫ్‌షికాన్ ఖాన్ ఆ సమయమున రూహుల్లాఖాన్ యింటియందుండెను. లారీధాటికి ఆగజాలక తాను ఆనాడు గాయముతగిలినట్లు నటించుచు పితపితలాడుబురదలో పండుకొనిన సంగతి జ్ఞప్తికిరాగా శాఫ్‌షికాన్‌ఖాన్ లారీ తలకొట్టించి దానిని కోటగుమ్మమునకు వ్రేలాడ కట్టవలయునని సూచించెను. కాని ఈ సూచనకు ఉదారహృదయుడగు రూహుల్లా అంగీకరింపలేదు. శాఫ్‌షికాన్ చేసిన సూచన అనుచితమైనదని రూహుల్లా నొక్కిచెప్పి లారీ దొరికినవృత్తాంతము చక్రవర్తికి తెలిపెను.

రాతిగుండెకల మొగలు చక్రవర్తిసయితము మాతని సమాచారము తెలిసికొని, అతని రాజభక్తికి, శౌర్యమునకు మిక్కిలి యాశ్చర్యమును పొందెను. 'ఇట్టి సేనాని మఱియొకఁడు అబూహాసనువద్ద నుండినయెడల మేము గోలకొండదుర్గమును పట్టుకొనుట కలలోనివార్తయై యుండును' అని మొగలుచక్రవర్తి పలికెను. పిమ్మట ఔరంగజేబు అబ్దులురజాకునకుఁ జికిత్సచేయుట కిద్దఱు రణవైద్యుల నేర్పాటుచేసెను. ఆ వైద్యులలో నొకడు యూరోపుఖండము వాఁడు. మఱియొకడు హిందువుఁడు. వారిరువురు నతనికిఁ జికిత్సచేసి 'రజాకు శరీరముమీఁద దెబ్బదిగాయములు స్పష్టముగానున్నవి. ఇంకను ఎన్నోగాయములు కలవు. కాని గాయముమీఁదగాయము పడియుండుటచేత లెక్కవేయుటకు వీలులేకపోయినది.' అని చెప్పిరి. పదునాఱుదినము లుపచారములుచేయగా రజాకు కన్నులు విప్పిచూచెను.

కొన్నిదినములకు రజాకుగాయములు కొంచము నెమ్మదించెను. అప్పుడు ఔరంగజేబు అబ్దులురజాకు లారీకిట్లు వర్తమానముచేసెను. 'నీ అపరాధముల నన్నింటిని క్షమించితిని. నీవు నాకొలువులోఁజేరుము. నీకు గొప్పగొప్ప అధికారములనిచ్చెదను. నీ పెద్దకుమారుఁడు 'అబ్దులుకాదిరు'ని, మిగిలినకుమారులను నాదగ్గఱకుఁ బంపుము. వారికిఁదగిన ఉద్యోగము లేర్పాటు చేసెదను.'

ఆమాటలకు అబ్దులురజాకు ఇట్లు బదులుచెప్పెను. 'మీరు నా కుపచారములు చేయించినందులకుఁ గృతజ్ఞుఁడను. ఇఁక నేను చిరకాలము బ్రతుకను. బ్రతికియున్నను ఉద్యోగముచేయుటకు నాకు శక్తి, ఓపిక కలగదు. ఒకవేళకలిగినను అబూహాసను కుతుబుశాహి యుప్పుతినిన నేను తమసేవ కంగీకరింపఁజాలను. హాసను సేవకులలో మానముకలవాఁడెవఁడును వానికి శత్రువులైన తమకొలువున కొడబడఁడు.'

ప్రాణములు నిల్పితివి నాదుప్రణుతిగొనుము,
గెల్చికొంటివి రాజ్యలక్ష్మిని బడయుము,
పెట్టిపుట్టినాడ వనుభవింపుము సిరి
కక్కురితిమాట లికజాలు కట్టిపెట్టు,
పిలువకుము నన్ను నుద్యోగఫలము చూపి
నాల్కయొక్కటి నాకు డెందమ్ము నొకటి,

విడచి గోల్కొండ వేఱొకయెడకు చనుట
భండనమునకో, కాకున్న స్వర్గమునకో.

ప్రాణములనొడ్డి, రక్తస్రవంతు లీది
ప్రభువు తానాశాహ కొలువున పడసినాడ:
మొగలుసామ్రాజ్య రక్షణమునకు గాదు
శిక్షణమునకుగాని నా చేతికత్తి.

సుతునిపోలిక తానాశాహ చూచెనన్ను
చనవొసగి గౌరవముచేసి ధనముగూర్చి:
క్షుద్రుడను నేను విజయమ్ము గూర్పనైతి
మీదుకట్టగవలదె యీ మేని నయిన.

కత్తివిడిచి ఢిల్లీశుడు కానువిసరె
చాలు గోల్కొండ కీగొప్ప· శాశ్వతమ్మె
జీవనము? సొంతపురిజేరి చిత్రకథల
తేజరిలుమయ్య వేగ నీరోజునేడు.

—శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రి.

రాజభక్తుఁడగు అబ్దులురజాకు ఈ మాటలు విని ఔరంగజేబు చిన్నపోయెను.

అబ్దులురజాకు లారీ సాటిలేని రాజభక్తుఁడు. ఔరంగజేబు లక్షలకొలఁదిధనమును, గొప్పగొప్ప యుద్యోగముల నిచ్చెదనని చెప్పినను రజాకు వానికాశపడి తన రాజునకు ద్రోహముచేయలేదు. తోడిసేవకులెందఱో ఔరంగజేబువలన లంచములుతిని స్వామిద్రోహులైరి. కాని రజాకు చివరకుఁ దనయజమానిని నమ్మికొలిచెను. అతనికొఱకుఁ బ్రాణములకు తెగించి యుద్ధముచేసెను. తనశరీరము గాయములతోఁ దూట్లుబానవలెనైనను ఆతఁడు చింతింపలేదు. తన కన్నుపోయినను ఆతఁడు దుఃఖింపలేదు. తనస్వామి కపకారముచేసిన ఢిల్లీ చక్రవర్తిసేవలోఁజేరుటకుఁ బ్రాణములుపోవు స్థితిలోగూడ నాతఁ డొప్పుకొనలేదు. ఇట్టి యచంచలరాజభక్తుఁ డందఱికి నన్నివేళలయందును పూజింపఁ దగినవాడు.

విచ్ఛిన్నప్రణయము

౧

ఉదయం యెన్నిదిగంటలయింది.

పారిజాత వృక్షంక్రింద, రాతి తిన్నెపై పూలదండ గుచ్చుతోంది సుభద్ర. ప్రక్కన శూన్యదృక్కులతో చూస్తున్నాడు శ్రీనివాసం. యవ్వనప్రారంభాన్ని సూచించే నును మీసకట్టు ఆవిశాలమోముకి మరింత వన్నెదెచ్చింది.

అనన్య సామాన్యమైన ఆశయాల్ని అణచి, త్రొక్కుతూవున్న హృదయారాటం తోటి, భారంగావున్నాడు శ్రీనివాసు. ఆవికసిత నేత్రాల్లో దైన్యం తాండవమాడుతోంది. ఆలేత పెదిమలపై, భారంగా యేవేవో కొన్నిమాటలు రాబోతున్నా, పైబడ్డంలే—తుదకి—.

'రేపు కాలేజీ తెరుస్తారు' అన్నాడు.

నీరవయై, నిస్తబ్ధయై, వంచినతల నెత్తింది సుభద్ర. చేతిలోనిదండ గట్టుపైబడింది. వాను కళ్ళల్లోకి చూస్తూ—

'ఎప్పుడు? రేపా? - నాతో యింతక్రితం చెప్పలేదేఁ?' అంది ఆదరిమొప్పే చూపులతోటి -

'ఇకనాకు చదువు జరగదు. రోజులు భారంగా వున్నాయి! కాలేజీచదువు చాల ఖర్చుతోకూడినది. నేను దరిద్రుణ్ణి....

అతని నేత్రగోళాలు నీటినుయమైపోయాయి. ఇంతయిన మోమువంచుకొన్నాడు. ఒకటి రెండు కన్నీటిబిందులు రాతిపైబడి సుభద్ర హృదయాన్ని కలచేసాయి. తటాలున లేచి నిలుచుంది. ఆతొందరలో భుజముపై పైట ప్రక్కకుజారింది. శ్రీను యెదురుగావెళ్ళి, రెండుభుజాలు అదిమిపట్టి, కుడిచేత్తో తలయెత్తింది. ఆదీన మోముని